

RAPPORT 395

2013

KORTVERSION

GYMNASIESKOLAN

Elever per programtyp och program

Skolverket

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-post: skolverket@fritzes.se
www.skolverket.se

Beställningsnummer: 13:1356
ISSN: 1103-2421
ISRN: SKOLV-R-395-SE

Grafisk produktion: AB Typoform
Omslagsfoto: Bildarkivet

Upplaga: 1 500 ex
Stockholm 2013

Elever per programtyp och program

Kortversion

Förord

Under 2011 genomfördes en stor reformering av gymnasieskolan i Sverige. Skolverket har fått i uppdrag att följa upp och analysera denna gymnasie-reform (Gy 2011). Uppdraget till Skolverket är mångfacetterat och löper över flera år. För att hantera bredden i frågeställningen har Skolverket beslutat att genomföra flera olika tematiska delstudier. Detta är en kortversion av en av de rapporter som har producerats inom ramen för uppdraget, *Elever per programtyp och program*. Syftet med den rapporten är att beskriva olika programtyper och program i den reformerade gymnasieskolan utifrån Skolverkets statistik. Den ger en nationell bild av hur det såg ut hösten 2012 och jämför med tidigare år. Till rapporten hör en fristående bilaga som samlat statistik i programblad för respektive program. Både rapporten och bilagan finns att ladda ner från Skolverkets hemsida, antingen via publikationsdatabasen eller via genvägen *Statistik och analyser*.

Projektgruppen som har arbetat med rapporten, programbladen och kortversionen består av Karin Hedin, Helena Herlitz, Charlotte Mannerfelt (projektledare) och Therese Sehlstedt.

Stockholm, oktober 2013

Anna Ekström
Generaldirektör

Charlotte Mannerfelt
Undervisningsråd

Innehåll

Förord	3
Inledning	6
De nationella programmen	8
Olika elevsammansättning på programtyperna	9
Trenden för elevers fördelning förstärktes 2011	10
Något minskad andel av eleverna har bytt program	15
Introduktionsprogrammen	16
Nästan var femte elev gick på introduktionsprogram	16
Något högre andel än på individuellt program	17
Var fjärde elev på nationellt program efter ett år	18
Diskussion och slutsatser	20
Fortsatt minskad andel elever på yrkesprogram	20
Färre fristående skolor med yrkesprogram	21
Möjliga orsaker till elevers fördelning	22
Möjliga konsekvenser av minskade yrkesprogram	23
Bytesmönster och omstarter viktiga att följa löpande	24
Fler fristående skolor med introduktionsprogram	25
Många elever gick kvar efter ett år	25
Skolverkets slutsatser	27
Referenser	28
Bilaga	29
Uppdraget	29

Inledning

Det här är en kortversion av rapporten *Elever per programtyp och program* som ingår i redovisningen av Skolverkets uppdrag att löpande följa upp och analysera den reformerade gymnasieskolan, Gy 2011.¹ Syftet med den rapporten är att beskriva olika programtyper och program i den reformerade gymnasieskolan utifrån Skolverkets statistik. Rapporten besvarar följande frågeställningar:

- Hur fördelade sig elever i årskurs 1 hösten 2012 på olika programtyper och program, samt mellan offentliga och enskilda huvudmän?
- Vilken elevsammansättning hade olika programtyper och program?
- Hur många skolenheter med offentlig respektive enskild huvudman hade de olika programtyperna och programmen?
- Hur har elevers fördelning per programtyp och program förändrats sedan 2008, och hur har antalet skolor/skolenheter med respektive programtyp och program ändrats?
- I hur stor omfattning bytte nybörjareleverna 2011 program, startade om respektive gjorde avbrott eller studieuppehåll efter ett år?

Programtyperna är yrkesprogram, högskoleförberedande program respektive introduktionsprogram, samt innan Gy 2011 infördes, yrkesförberedande program, studieförberedande program, respektive individuellt program.

Uppgifter för alla årtal kommer från skolors rapportering av elevers program och årskurs den 15 oktober varje år. Rapporten redovisar främst uppgifter för alla elever i årskurs 1, dvs. både nybörjare och de som har varit inskrivna i gymnasieskolan tidigare. Redovisningen av programbyten och avbrott bygger dock på nybörjareleverna respektive år.

Studier på introduktionsprogram behöver inte vara utformade med tydliga årskurser. Hur utbildningen är upplagd beror på elevernas individuella studieplaner. Skolverket har i denna studie ändå redovisat elever per de årskurser som skolor har rapporterat eftersom det är en uppgift som finns att tillgå i Skolverkets statistik. Redovisning av programbyten från introduktionsprogram bygger även de på nybörjarelever.

Uppgifter i rapporten om utbud av program gäller de skolor och program som har haft elever i årskurs 1 vid mätningen 15 oktober respektive år. Utbudet säger således inget om vilka skolor och program som funnits för elever att

1. Se uppdraget i bilaga samt Skolverket, 2013f och 2013g för övrig avrapportering av uppdraget 2013.

välja mellan vid tiden för deras ansökan. Vissa skolor och program kan ha lagts ner eller inte startat, t.ex. på grund av att för få elever hade valt dem. Den här rapporten redovisar heller ingenting om antalet platser på respektive program.

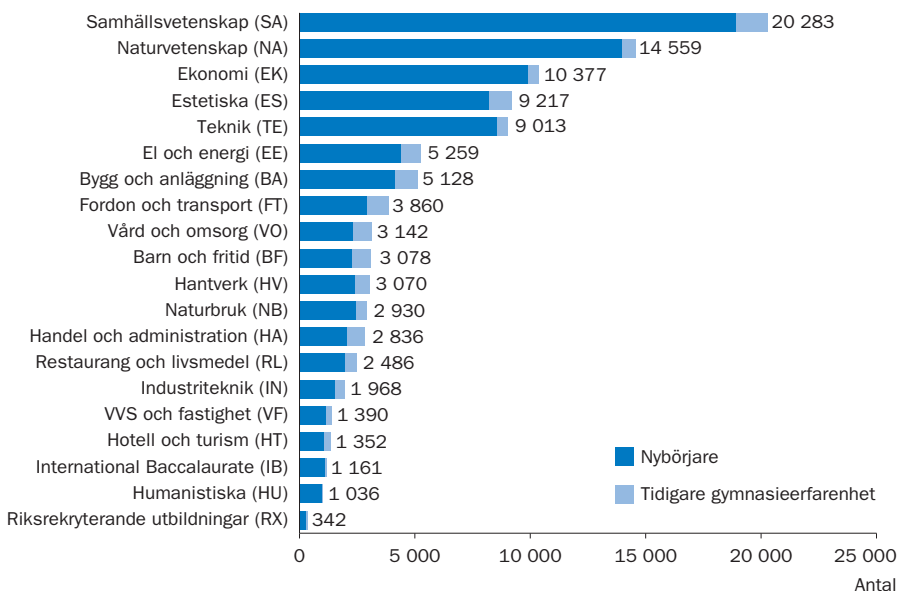
Diagrammen i både rapporten och kortversionen utgår från avrundade resultat, vilket kan medföra att totalsumman blir 99 procent istället för 100. Decimaler är bara redovisade om de har betydelse för resultaten. Resultat som inte är redovisade per program i kortversionen finns i huvudrapporten och programbladen.²

2. Skolverket, 2013b.

De nationella programmen

Det finns 18 nationella program i den reformerade gymnasieskolan, varav tolv yrkesprogram och sex högskoleförberedande program. Av samtliga 125 200 elever i årskurs 1 hösten 2012 gick 29 procent på yrkesprogram och 52 procent på högskoleförberedande program. Diagram 2.1 visar hur eleverna fördelade sig per program.

Diagram 2.1 Antal elever i årskurs 1 hösten 2012. Fördelning mellan nybörjare och elever med tidigare gymnasieerfarenhet.

Som diagrammet visar var de fem största programmen fem av de högskoleförberedande programmen, varav samhällsvetenskapsprogrammet var störst. Humanistiska programmet hade färre elever än yrkesprogrammen om man inte räknar antalet elever på riksrekryterande utbildningar med egna examensmål. Av yrkesprogrammen hade el- och energiprogrammet flest elever, följt av bygg- och anläggningsprogrammet samt fordons- och transportprogrammet.

Andelen elever på fristående skolor var marginellt större bland de högskoleförberedande programmen än bland yrkesprogrammen, 28 jämfört med 27 procent.

På programnivå fanns stora skillnader i hur stor andel av eleverna som gick i fristående skolor. Mer än hälften av eleverna på hantverksprogrammet gick hösten 2012 på fristående skolor, att jämföra med tolv procent bland eleverna på humanistiska programmet.

Olika elevsammansättning på programtyperna

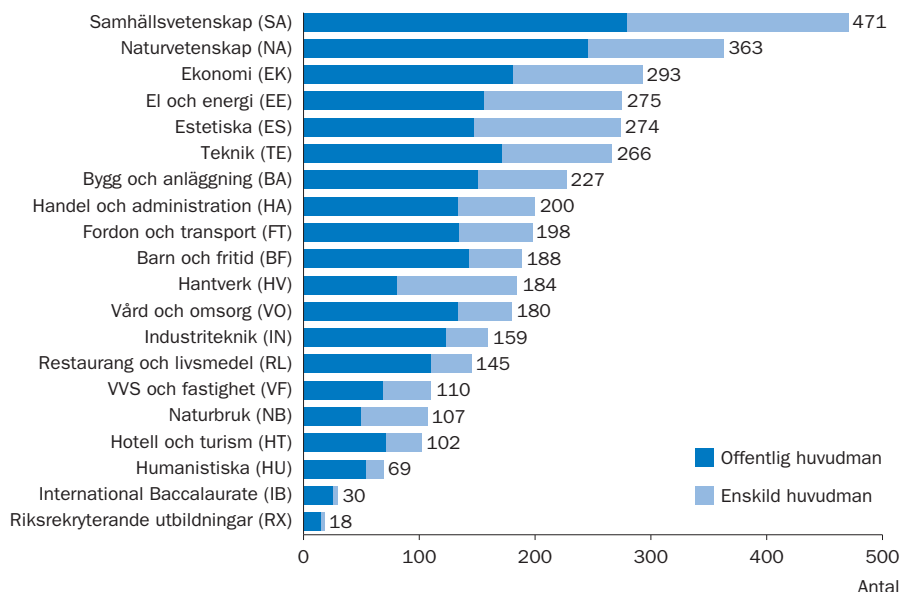
Totalt sett var könsfördelningen i årskurs 1 jämn på de nationella programmen hösten 2012, med 49 procent kvinnor och 51 procent män. Kvinnorna var i minoritet på yrkesprogrammen (41 procent), och i majoritet på de högskoleförberedande programmen (53 procent). På programnivå fanns betydande skillnader i könsfördelningen. Männen utgjorde mindre än tio procent på hantverksprogrammet, i kontrast till VVS- och fastighetsprogrammet samt el- och energiprogrammet, där endast några enstaka procent av eleverna var kvinnor. På bara fyra program var könsfördelningen relativt jämn, dvs. både kvinnors och mäns andelar utgjorde mer än 40 procent men mindre än 60 procent. Dessa fyra var ekonomiprogrammet, naturvetenskapsprogrammet, restaurang- och livsmedelsprogrammet samt handels- och administrationsprogrammet.

Det genomsnittliga meritvärdet var lägre för elever på yrkesprogram än för elever på högskoleförberedande program.³ På samtliga yrkesprogram utom riksrekryterande utbildningar med egna examensmål hade eleverna ett genomsnittligt meritvärde under 200. På samtliga högskoleförberedande program hade eleverna däremot genomsnittliga meritvärden över 200. Kvinnor hade högre genomsnittligt meritvärde än män på alla program. Andelen av eleverna som var nybörjare i gymnasieskolan var högre på de högskoleförberedande programmen än på yrkesprogrammen, vilket framgår av diagram 2.1.

Diagram 2.2 visar hur många skolenheter som hade elever i årskurs 1 på respektive program 2012.

3. Beräknat på elevers resultat i årskurs 9. Det innebär att resultat från t.ex. sommarskola eller introduktionsprogram inte är medräknade.

Diagram 2.2 Antal skolenheter med elever i årskurs 1 hösten 2012 med markering per typ av huvudman.

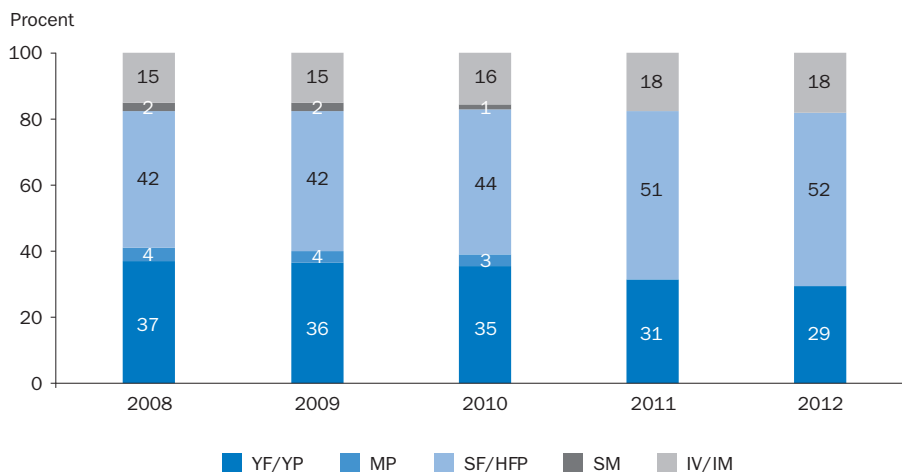
Samhällsvetenskapsprogrammet fanns på flest skolenheter, följt av naturvetenskapsprogrammet, ekonomiprogrammet respektive el- och energiprogrammet. Samhällsvetenskapsprogrammet fanns också på flest skolenheter med enskild huvudman, följt av det estetiska programmet. Hantverksprogrammet och naturbruksprogrammet fanns på fler fristående skolor än offentliga. Fristående skolor hade genomsnittligt betydligt färre elever än offentliga skolor.

Trenden för elevers fördelning förstärktes 2011

Jämförelser mellan hur elever var fördelade per programtyp och program före respektive efter Gy 2011 infördes, måste tolkas med försiktighet. Anledningen är att alla program är nya i den reformerade gymnasieskolan, även om vissa har större likhet med tidigare program än andra. En större förändring är dessutom att medieprogrammet kategoriserades som ett yrkesförberedande program i den tidigare strukturen, medan media ingår som inriktning främst i högskoleförberedande program enligt Gy 2011. Skolverket har bedömt att några jämförelser ändå kan bidra till förståelse av utvecklingen i gymnasieskolan.

Diagram 2.3 visar hur samtliga elever i årskurs 1 i gymnasieskolan fördelades på olika programtyper mellan 2008 och 2012. Medieprogrammet (MP) och specialutformade program utan tydlig anknytning till ett nationellt program (SM) är särredovisade.

Diagram 2.3 Andel (procent) elever i årskurs 1 per programtyp hösten 2008–2012.

Kommentar: Beteckningen YF/YP avser yrkesförberedande/yrkesprogram, MP avser medieprogrammet, SF/HFP avser studieförberedande/högskoleförberedande program och IV/IM avser individuella program/introduktionsprogram.

Av diagrammet framgår att andelen elever minskade betydligt på yrkesprogram när Gy 2011 infördes, men tendensen hade börjat tidigare även om medieprogrammet räknas bort. Ökningen av andelen elever på högskoleförberedande program förstärktes också i samband med att reformen infördes, jämfört med den tidigare ökningen på de studieförberedande programmen. Trenden för elevernas fördelning på programtyper förstärktes med andra ord 2011.

Samma trend, med minskad andel elever på yrkesprogram, fortsatte hösten 2012 men i mindre omfattning. Det fanns dock en stor variation mellan programmen av respektive programtyp. På yrkesprogrammen *minskade* andelen av elevkullen i årskurs 1 mellan 2011 och 2012 mest på hantverksprogrammet samt barn- och fritidsprogrammet, från 2,9 till 2,5 procent respektive från 2,8 till 2,5 procent. Andelen av elevkullen *ökade* på ett yrkesprogram, det industritekniska, från 1,5 till 1,6 procent. På de högskoleförberedande programmen *ökade* andelen av elevkullen mest på ekonomiprogrammet och teknikprogrammet, från 7,4 till 8,3 procent respektive från 6,7 till 7,2 procent. På två högskoleförberedande program, det estetiska programmet och det humanistiska programmet, *minskade* andelen av elevkullen från 7,6 till 7,4 procent respektive från 0,9 till 0,8 procent.

Färre skolor med yrkesprogram

Sammanfattningsvis har både efterfrågan och utbud när det gäller yrkesprogram minskat i den reformerade gymnasieskolan. Antalet skolor med minst ett program av respektive programtyp ändrades samtidigt som reformen infördes. Framför allt blev antalet skolor med minst ett yrkesprogram färre, jämfört med antalet skolor med minst ett yrkesförberedande program tidigare. Förändringen var större för fristående skolor än för offentliga. Bland annat, men inte bara, beror det ändrade antalet skolor med minst ett yrkesprogram på att medieprogrammet ersatts av inriktningar på främst högskoleförberedande program i den reformerade gymnasieskolan. Det minskade antalet skolor med respektive programtyp måste också förstås mot bakgrund av den generella elevminskningen, men det går att konstatera att minskningen har varit ojämnt fördelad mellan programtyper och program.⁴

När skollagen (2010:800) började tillämpas ersattes begreppet *skola* som organisatorisk enhet med begreppet *skolenhet*. Varje skolenhet ska ha *en* rektor som ansvarar för ledningen och samordningen av det pedagogiska arbetet. Detta innebär att en och samma skolbyggnad kan innefatta en eller flera skolenheter. Möjligheten att göra heltäckande jämförelser över tid är begränsad, eftersom statistiken från och med 2012 i viss mån mäter något annat än tidigare. För gymnasieskolan verkar införandet av begreppet skolenhet främst ha påverkat offentliga huvudmän, som har organiserat sin gymnasieverksamhet i fler och mindre skolenheter än tidigare. Tabell 2.1 jämför därför bara antalet fristående skolor med respektive program 2011 med antalet skolenheter med enskild huvudman som hade programmen hösten 2012.

4. Se t.ex. Skolverket, 2013b angående den generella elevminskningen.

Tabell 2.1 Antal fristående skolor med respektive program hösten 2012 samt förändring från 2011.

	Antal skolenheter 2012	Förändring 2011–2012
Yrkesprogram		
Barn och fritid (BF)	45	-6
Bygg- och anläggning (BA)	76	-3
El och energi (EE)	119	-15
Fordon och transport (FT)	64	-3
Handel och administration (HA)	67	-7
Hantverk (HV)	103	-9
Hotell och turism (HT)	31	-9
Industri teknik (IN)	36	-9
Naturbruk (NB)	57	-7
Restaurang och livsmedel (RL)	35	-1
Riksrekryterande utbildningar (RX)	3	0
VVS och fastighet (VF)	41	-17
Vård och omsorg (VO)	47	1
Högskoleförberedande program		
Ekonomi (EK)	112	-2
Estetiska (ES)	127	-5
Humanistiska (HU)	15	-2
Naturvetenskap (NA)	117	-10
Samhällsvetenskap (SA)	192	-1
Teknik (TE)	95	0
International Baccalaureate (IB)	5	1

Av tabellen framgår att antalet fristående skolor med yrkesprogram minskade i större utsträckning än antalet med högskoleförberedande program mellan 2011 och 2012. Mest omfattande var minskningen av antalet och andelen fristående skolor som hade VVS och fastighetsprogrammet.

Skolverket har jämfört två yrkesförberedande/yrkesprogram och två studieförberedande/högskoleförberedande program vilka har besläktade innehåll enligt tidigare bestämmelser och Gy 2011. Dessa är byggprogrammet/bygg- och anläggningsprogrammet samt omvårdnadsprogrammet/vård- och omsorgsprogrammet respektive estetiska programmet och teknikprogrammet. Jämförelserna visar att t.ex. vård- och omsorgsprogrammet anordnades på betydligt färre skolor 2011 än omvårdnadsprogrammet året innan, 184 jäm-

fört med 219 före reformen. Antalet skolor som hade det estetiska programmet ökade däremot från ungefär 200 till nästan 300 när reformen infördes. I vilken utsträckning detta har samband med att inriktningen estetik och media tillkommit är inte undersökt. Jämförelser visar på samvariationer mellan förändringar av antalet skolor som hade de jämförda programmen och andelen av elevkullen som gick på dessa program. Fler skolor samvarierar med en ökad andel av eleverna, färre skolor samvarierar med en minskad andel av eleverna. Likaså finns en samvariation mellan förändringar av antalet fristående skolor med respektive program och förändringar av andelen elever på programmen som gick i fristående skolor.

Något minskat genomsnittligt meritvärde på yrkesprogram

Andelen kvinnor på yrkesprogram sjönk något i samband med att Gy 2011 infördes, vilket innebär att elevsammansättningen har förändrats. Tabell 2.2 visar vidare hur det genomsnittliga meritvärdet från årskurs 9 har varierat över tid för elever på respektive programtyp.

Tabell 2.2 Genomsnittligt meritvärde från årskurs 9 för elever i årskurs 1 hösten 2008–2012, per programtyp

Programtyp	2008	2009	2010	2011	2012
Yrkesförberedande/yrkesprogram	184	182	180	176	177
Yrkesförberedande exkl. medieprogrammet	183	181	179		
Studieförberedande/ högskoleförberedande program	239	239	239	238	238

Kommentar: Uppgifterna avser elever som hade minst 10 i meritvärde.

Som tabellen visar har det genomsnittliga meritvärdet från grundskolan sjunkit bland elever på yrkesförberedande respektive yrkesprogram under den studerade perioden. Viktigt att notera är att nedgången började före reformen infördes.

Det genomsnittliga meritvärdet ökade sedan marginellt 2012. För studieförberedande respektive högskoleförberedande program har utvecklingen över tid varit stabil med marginellt lägre värde i den reformerade gymnasieskolan.

Något minskad andel av eleverna hade bytt program

Av nybörjareleverna på nationella program hösten 2011 hade nio procent bytt program ett år senare. Andelen var större bland de elever som påbörjat sin utbildning på ett yrkesprogram, tio procent, jämfört med nio procent på högskoleförberedande program. Det var vanligast att elever bytte till ett program av samma typ som de börjat på, dvs. yrkes- respektive högskoleförberedande. Jämfört med nybörjarkullen 2010 minskade andelen elever som bytt program något, med reservation för att det är svårt att nå full jämförbarhet mellan åren före och efter reformen.⁵

För elever som bytte från ett yrkesprogram var det vanligast att de gick i årskurs 1 även det andra studieåret, dvs. de gjorde en omstart oavsett om de hade bytt till ett annat yrkesprogram eller till ett högskoleförberedande program. Även elever som hade bytt från ett högskoleförberedande program till ett yrkesprogram gick vanligtvis i årskurs 1 det andra studieåret. Bland elever som hade bytt mellan två högskoleförberedande program var det däremot vanligast att de gick i årskurs 2 andra studieåret.

Knappt två procent av nybörjareleverna på nationella program 2011 var inte registrerade i gymnasieskolan hösten 2012, dvs. de hade gjort ett avbrott eller studieuppehåll. Andelen var större för de högskoleförberedande programmen än för yrkesprogrammen.

Sett till alla nationella program har det inte varit annat än marginella förändringar av andelen avbrott eller studieuppehåll efter ett år sedan 2008.⁶

5. Skolverket 2012a.

6. Skolverket 2013c och Skolverkets officiella statistik, tabell 7A för gymnasieskolan.

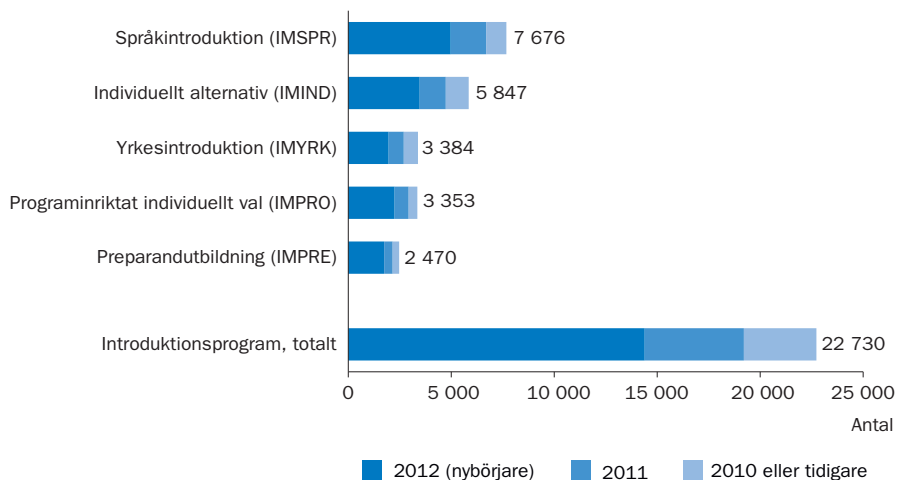
Introduktionsprogrammen

Det finns i den reformerade gymnasieskolan fem introduktionsprogram som riktar sig till elever som inte är behöriga till nationella program eller som vill skaffa sig behörighet till ett visst högskoleförberedande program. Introduktionsprogrammen är *preparandutbildning*, *programinriktat individuellt val*, *yrcesintroduktion*, *individuellt alternativ* och *språkin introduktion*. Målgrupperna och programmens syften är delvis andra än på individuellt program enligt tidigare bestämmelser. Det krävs synnerliga skäl för att elever som är behöriga till nationella program ska få gå på introduktionsprogram. Undantaget är preparandutbildning som är öppen för elever som är behöriga, men inte till ett visst högskoleförberedande program. På preparandutbildning krävs synnerliga skäl för att få mer än ett år.

Nästan var femte elev gick på introduktionsprogram

Hösten 2012 gick 18 procent av eleverna i årskurs 1 på introduktionsprogram. Det motsvarar närmare 23 000 elever. Diagram 3.1 visar hur eleverna fördelade sig mellan programmen.

Diagram 3.1 Antal elever i årskurs 1 hösten 2012. Fördelning efter startår i gymnasieskolan.

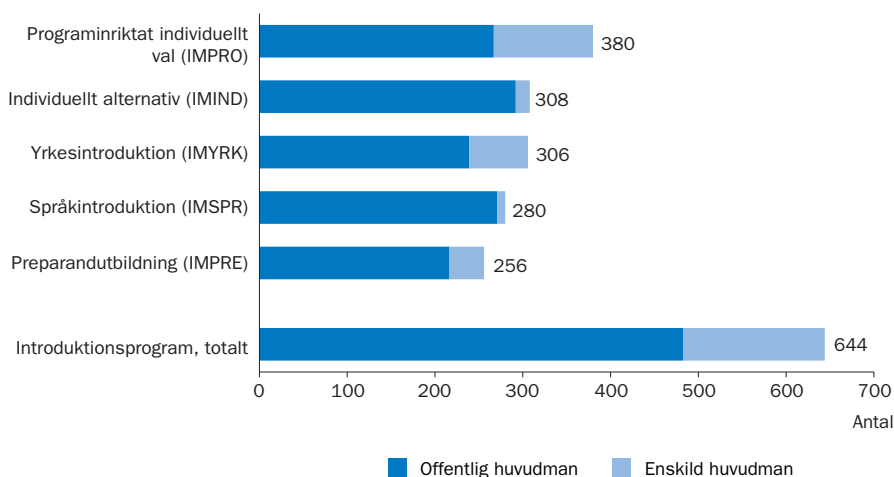
Som diagrammet visar hade språkin introduktion flest elever, följt av individuellt alternativ. Av eleverna på introduktionsprogram i årskurs 1 hade en stor andel, 37 procent, gått i gymnasieskolan tidigare. Könsfördelningen var relativt jämn totalt sett, men andelen kvinnor var under 40 procent på språkin introduktion och yrkesintroduktion.

Andelen elever som gick i fristående skolor varierade stort mellan programmen. Av eleverna på programinriktat individuellt val och yrkesintroduktion var det runt 20 procent, och av eleverna på preparandutbildning drygt tio. På de övriga programmen handlade det om några enstaka procent.

Elever som var behöriga till nationella program fanns framför allt på preparandutbildning och yrkesintroduktion, där de i båda fallen utgjorde fyra procent. På övriga introduktionsprogram var högst en procent av eleverna behöriga till ett nationellt yrkesprogram från årskurs 9.

Knappt 650 skolor hade minst ett introduktionsprogram hösten 2012. Diagram 3.2 visar antalet skolenheter med respektive program.

Diagram 3.2 Antal skolenheter med elever i årskurs 1 hösten 2012. Fördelning per typ av huvudman.

Programinriktat individuellt val fanns på flest skolenheter, och även på flest skolenheter med enskild huvudman.

Något högre andel än på individuellt program

Andelen av eleverna i årskurs 1 som gick på introduktionsprogram 2012 var något större än året innan. Framför allt var andelen av elevkullen större på individuellt alternativ och språkin introduktion 2012 jämfört med 2011. Andelen av eleverna i årskurs 1 som gick på dessa program ökade från 4,2 till 4,7 procent respektive från 5,7 till 6,1 procent. *Antalet* elever ökade mest på språkin introduktion.

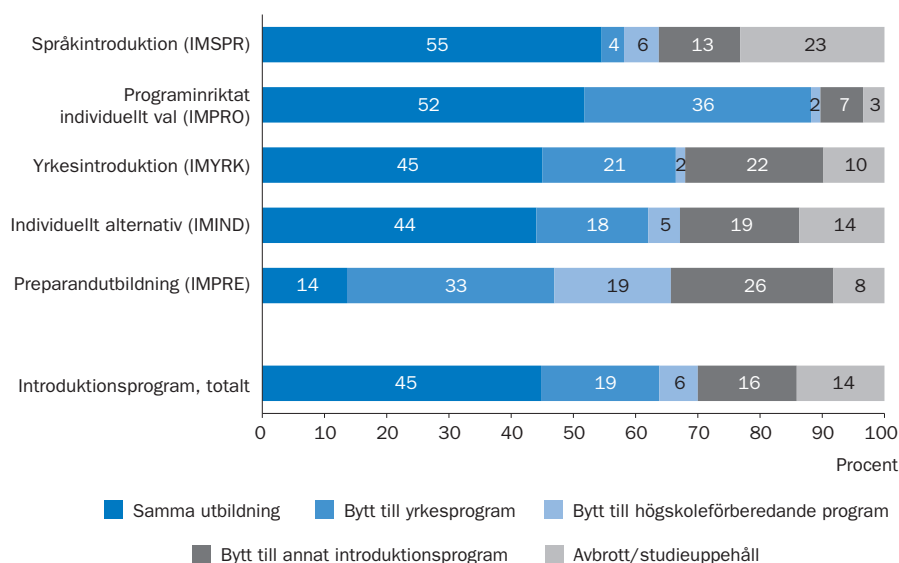
Andelen av elevkullen i årskurs 1 på introduktionsprogram har ökat något i den reformerade gymnasieskolan jämfört med individuellt program enligt de tidigare bestämmelserna. Året innan Gy 2011 infördes, 2010, gick knappt 16 procent av eleverna på individuellt program, och året därpå gick knappt 18 procent på introduktionsprogram. Till 2012 ökade andelen med ytterligare en halv procentenhet, till drygt 18 procent.

Fristående skolor har hittills haft introduktionsprogram i mycket högre utsträckning än vad de tidigare hade individuellt program. Från att individuellt program fanns på 16 fristående skolor åren innan Gy 2011 infördes, har antalet med något introduktionsprogram mångdubblats. Ökningen fortsatte från 2011 till 2012, då antalet var 161.

Var fjärde elev på nationellt program efter ett år

Diagram 3.3 visar per program i vilken utsträckning elever efter ett år gick kvar på samma utbildning, hade bytt till nationellt program respektive gjort avbrott eller studieuppehåll.

Diagram 3.3 Andel (procent) nybörjare i årskurs 1 hösten 2011 som efter ett år gick kvar på samma program, hade bytt program respektive gjort avbrott/studieuppehåll.

Nästan hälften av eleverna som börjat sina studier på introduktionsprogram, 45 procent, gick sitt andra studieår kvar på samma program. Bland elever som hade börjat på preparandutbildning var andelen som gick kvar betydligt mindre än på de övriga introduktionsprogrammen, vilket överensstämmer med bestämmelserna för detta program. Som diagram 3.8 visar var språkintröduktion det introduktionsprogram som elever i störst utsträckning gick kvar på efter ett år.

Var fjärde nybörjarelev på introduktionsprogram hösten 2011 gick ett år senare på ett nationellt program. Det var vanligast att elever från preparandutbildning hade bytt till ett nationellt program, och elever från programinriktat individuellt val hade störst andel byten till yrkesprogram. Detta ligger i linje med vad dessa program syftar till. De flesta elever som hade gått över från introduktionsprogram till ett nationellt program efter ett år gick då i årskurs 1. Sex procent av alla nybörjare på introduktionsprogram hösten 2011 gick dock efter ett år i årskurs 2 på ett yrkesprogram. Majoriteten av dessa hade börjat på programinriktat individuellt val.

Efter ett år hade 14 procent av nybörjareleverna på introduktionsprogram från 2011 hoppat av eller gjort studieuppehåll. Störst var andelen avbrott eller studieuppehåll för språkintröduktion, 23 procent.⁷

7. Skolverkets officiella statistik, tabell 7 A för gymnasieskolan, alternativt programbladen.

Diskussion och slutsatser

En uppföljning av gymnasiereformen bör ses i förhållande till de senare årens sammanhang och förutsättningar. Reformen Gy 2011 infördes i en period med kraftigt minskande ungdomskullar och utbudet av gymnasieutbildningar hade ökat under lång tid, framför allt i fristående skolor. Det innebar i ett nationellt perspektiv en situation med ett omfattande överutbud som för gymnasieskolor medförde en stor konkurrens om elever, och för eleverna stora valmöjligheter.⁸ Dessutom förändrades också antalet skolor med olika programtyper och program samtidigt som reformen infördes.

Konkurrensen ställer krav på kommuners förmåga att anpassa sitt utbud till ett osäkert elevunderlag och en föränderlig ansökningsbild, och att samtidigt erbjuda ungdomar ett allsidigt urval av program.⁹ Även fristående gymnasieskolor behöver förhålla sig till elevminskningen och Skolverket har tidigare påpekat att konkurrensen av allt att döma kommer att leda till att en del gymnasieskolor lägger ner sin verksamhet, såväl offentliga som fristående.¹⁰ Så har också skett, men nya gymnasieskolor har också startat. Andra skolor har organiserats om och ändrat sina programutbud. Kartan över utbudet av gymnasieutbildningar har kontinuerligt förändrats. Frågan är vilka av förändringarna som den här uppföljningen påvisar som beror på reformen och vilka som beror på andra faktorer.

Gy 2011 syftade huvudsakligen till att förbättra elevers förberedelse för antingen arbetsmarknaden eller högre studier, förtydliga programutbudet samt öka genomströmningen i gymnasieskolan. För att uppnå syftet med reformeringen av gymnasieskolan höjde regeringen med Gy 2011 behörighetskraven till nationella program, och förtydligade skillnader mellan yrkesprogram och högskoleförberedande program. En skillnad är att alla yrkesprogram inte längre ger grundläggande behörighet till högskola om inte eleven väljer vissa kurser för att uppnå sådan behörighet.

Fortsatt minskad andel elever på yrkesprogram

Gymnasiereformen har följts av en kraftigare minskning av andelen elever på yrkesprogram jämfört med på de tidigare yrkesförberedande programmen, och en kraftigare ökning av andelen elever på högskoleförberedande program jämfört med på de tidigare studieförberedande programmen. Detta sagt med reservation för att den förändrade programstrukturen begränsar möjligheten att göra exakta jämförelser.

8. Dock finns stor variation mellan olika regioner. Skolverket, 2011, 2012c, 2013c.

9. Skolverket, 2010.

10. Skolverket, 2008, 2010.

Vissa undantag från trenden i elevers fördelning

Hösten 2012 gick 29 procent av eleverna i årskurs 1 på yrkesprogram och 52 procent på högskoleförberedande program. Fem av de högskoleförberedande programmen var de fem största programmen, medan det sjätte högskoleförberedande programmet, det humanistiska, var det minsta nationella programmet. Skillnaderna mellan andelen elever på respektive programtyp förstärktes ytterligare något 2012 jämfört med året innan. Dock finns en variation mellan programmen. T.ex. ökade andelen elever på det industritekniska programmet som är ett yrkesprogram något 2012, medan andelen elever på det humanistiska programmet som är ett högskoleförberedande program *minskade* något.

En minskad andel av eleverna gick också på det estetiska programmet 2012 jämfört med året innan. Detta program ökade dock kraftigt året innan, vilket innebär att en större andel av eleverna i årskurs 1 ändå gick på estetiska programmet 2012 än före reformen. Om ökningen 2011 hade samband med att programmets inriktning estetik och media tillkom genom reformen kan rapporten inte ge svar på eftersom elevers fördelning på inriktningar ännu inte är analyserade.

Elevsammansättningen något förändrad över tid

Andelen kvinnor på yrkesprogram sjönk i samband med att Gy 2011 infördes. Det genomsnittliga meritvärdet från årskurs 9 hade börjat sjunka på yrkesförberedande program redan tidigare. Det innebär att den förändrade elevsammansättningen på yrkesförberedande respektive yrkesprogram hade börjat före reformen och åtminstone inte enbart är en följd av denna. Den ändrade elevsammansättningen på yrkesprogram behöver analyseras i relation till fler faktorer än den införda reformen.

Färre fristående skolor med yrkesprogram

Andelen elever på yrkesförberedande program i årskurs 1 som gick på fristående skolor minskade för första gången hösten 2010, och sedan ytterligare gällande yrkesprogram året därpå. Antalet fristående skolor som anordnade yrkesprogram ökade före reformen, men har minskat sedan hösten 2011, i varierad omfattning mellan programmen.¹¹ Sammantaget började dock minskningen av antalet fristående skolor med minst ett yrkesprogram ett år senare än minskningen av andelen av eleverna på yrkesförberedande program i årskurs 1 som gick på fristående skolor.

11. Vård- och omsorgsprogrammet fanns på väsentligt färre fristående skolor 2011 än 2010, men 2012 fanns programmet på en skola mer än föregående år.

Möjliga orsaker till elevers fördelning

Överskottet på gymnasieplatser innebär att skolor i allt högre grad konkurrerar om elever. Tidigare behövde elever i större utsträckning konkurrera om platser på olika utbildningar och skolor, om än i varierande grad mellan olika regioner.¹² Det går inte att säga om elever även tidigare i större utsträckning hade velat gå på studieförberedande program än vad de gjorde. Oavsett hur de har sökt kan de ha anpassat sina val efter vad de uppfattat att de har haft möjlighet att komma in på.

Skolverkets intervjustudie om gymnasievalet på olika typer av gymnasie-marknader visar att en orsak till att en del ungdomar valt bort yrkesprogram i den reformerade gymnasieskolan är att dessa program inte längre automatiskt ger grundläggande högskolebehörighet.¹³ Ytterligare en orsak som framkommer är att ungdomar som är osäkra på sin framtid och sitt kommande yrkesliv kan uppleva att yrkesprogrammen är för starkt specialiserade. Intervjustudien visar också att en del ungdomar är påverkade av såväl studie- och yrkesvägledare som föräldrar att välja ett högskoleförberedande program för att få den grundläggande behörigheten till högre studier. Framför allt visar dock studien att gymnasievalet görs i ett sammanhang, där valet påverkas av faktorer som det lokala och regionala utbudet av gymnasieutbildningar, lokal arbetsmarknad, närhet till högskola eller universitet samt utbildningstraditioner. För en del elever i regioner med stort utbud är val av skola minst lika viktigt som val av program. Även pendlingsavstånd till olika utbildningar är en faktor som enligt studien påverkar hur elever väljer. När kommuner samverkar om gymnasieutbildningar kan en del program koncentreras till vissa orter, vilket kan innebära stora pendlingsavstånd för elever från andra delar av samverkansområdena. I praktiken kan koncentration av program till vissa orter leda till att ungdomar som är bosatta på andra orter upplever ett minskat utbildningsutbud. Även bland de nationella programråden i gymnasieskolan finns uppfattningen att elever valt bort yrkesprogram på grund av att dessa inte per automatik ger grundläggande behörighet till högskolestudier.¹⁴ En erfarenhet är vidare att ungdomars intresse för yrkesprogram minskar när inte alla program och inriktningar anordnas i deras närområde, vilket också överensstämmer med vad Skolverkets intervjustudie om gymnasieval visar. Det kan enligt programråden också vara svårt att anordna arbetsplatsförlagt lärande i den utsträckning som krävs, vilket kan försvåra för skolor att ha en del yrkesprogram. Om program eller inriktningar läggs ner på grund av få sökande kan det enligt vissa programråd också bli svårt att återuppta dem senare, eftersom utrustning, material och lärarkompetens kan ha gått förlorade.

12. Skolverket, 2010.

13. Skolverket, 2013a.

14. Skolverket, 2013d.

Möjliga konsekvenser av minskade yrkesprogram

Det är svårt för huvudmän att anordna utbildningar som få elever väljer. Däremot är det gynnsamt för huvudmän att anordna program som är populära hos ungdomar. Därmed kan det uppstå såväl positiva som negativa spiraler för elevutvecklingen på olika program. Om utbudet av ett visst program ökar i samma region kan det innebära dels att det blir lättare att komma in på programmet, dels att olika skolor med samma program kan locka fler elever med olika preferenser.¹⁵ Ett ökat utbud kan också medföra att programmet blir mer tillgängligt geografiskt för fler elever och därmed mer attraktivt. Ett minskat utbud av program eller inriktningar kan göra det svårt för elever som inte vill flytta att gå dessa utbildningar.

Offentliga huvudmän kan genom samverkan fördela mindre efterfrågade program mellan sig, och enskilda huvudmän kan avveckla både program och skolor. Elevers gymnasieval påverkar således det framtida utbudet av program, vilket i sin tur påverkar framtida val. Varje kommun ansvarar enligt skollagen för att ungdomarna i kommunen erbjuds gymnasieutbildning av god kvalitet. Vilka utbildningar som erbjuds och antalet platser på dessa ska så långt det är möjligt anpassas med hänsyn till ungdomarnas önskemål.¹⁶ Dessutom ska utbildningen i gymnasieskolan vara en bas för rekryteringar till den nationella och regionala kompetensförsörjningen för arbetslivet och för rekrytering till högskolan.¹⁷ Dessa aspekter kan komma i konflikt då andelen elever som går på yrkesprogram minskar och utbudet av gymnasieplatser är överdimensionerat, vilket kan medföra att program koncentreras till vissa orter och på andra orter kan det bli svårt att matcha arbetsmarknadens efterfrågan.¹⁸ Det uppdade huvudmannaskapet försvårar en kommunal styrning av vilka gymnasieprogram som anordnas. Som Skolverket tidigare har påpekat varierar andelen elever på yrkesprogram stort mellan olika regioner.¹⁹

Det låga antalet elever på det humanistiska programmet kan medföra samma process som för vissa yrkesprogram, dvs. att skolor inte längre anordnar programmet. Detta kan i sin tur leda till att det blir ett underskott på sökande till högre utbildningar inom t.ex. klassiska språk och därmed svårigheter för högskolor att anordna dessa utbildningar. Den stora andelen elever på de andra högskoleförberedande programmen kan också ses som en obalans i relation till det minskade antalet platser vid universitet och högskolor. Antalet platser i den högre utbildningen minskade 2012 jämfört med åren innan, som

15. Skolverket, 2010.

16. 15 kap. 30§ skollagen.

17. 15 kap. 3§ skollagen.

18. Skolverket 2013c.

19. Se Skolverket, 2012c, 2013c, samt uppgifter i Skolverkets statistikdatabas för jämförelsetal.

ett resultat av att en tillfällig ökning av anslagen upphörde.²⁰ Som situationen ser ut kommer det att finnas färre platser på högskolan samtidigt som det blir fler elever på de högskoleförberedande programmen. Effekten av detta kommer att bli märkbar i synnerhet när elevkullarna åter ökar efter 2015, beroende på hur elever då fördelar sig mellan programtyperna.

Att färre elever väljer yrkesprogram och fler väljer högskoleförberedande program, undantaget humanistiska programmet, kan få konsekvenser som svårighet att matcha arbetsmarknadens behov och obalans mellan antalet sökande och antalet platser på högre utbildningar.²¹ Scenarier som inte är önskvärda för samhället är att kompetens saknas för de arbeten som behöver bli utförda och att vissa yrken saknar arbetskraft. För individen är det inte bra att sakna rätt kompetens för att vara attraktiv på arbetsmarknaden och kanske inte heller ha tillräckliga studiemeriter för att antas till högre utbildning. Det sistnämnda anknäver till behovet av en väl fungerande studie- och yrkesvägledning.

Bytesmönster och omstarter viktiga att följa löpande

Andelen elever på högskoleförberedande program som bytte program minskade något bland nybörjareleverna 2011, jämfört med nybörjarna på studieförberedande program 2010. Bland nybörjarelever från yrkesprogram 2011 var andelen som bytte program densamma som året innan.

Elever som bytte program bytte oftast till samma typ av program som de börjat på. Andelen elever som startade om var mindre för nybörjarelever som börjat på högskoleförberedande program än för elever på yrkesprogram hösten 2011. Om detta beror på att högskoleförberedande program är mer kompatibla än yrkesprogram, eller på det faktum att elever på högskoleförberedande program har bättre studieförutsättningar går inte att säga utifrån statistiken.

Andelen elever som startat om i årskurs 1 efter att ha bytt program ökade något bland nybörjarna 2011 på högskoleförberedande program jämfört med bland nybörjareleverna på studieförberedande program året innan. Däremot minskade andelen något bland elever på yrkesprogram.²² Andelen elever som startar om i årskurs 1 efter ett år påverkar genomströmningen i gymnasieskolan, varför detta är viktigt att återkomma till i kommande uppföljningar. Än är det för tidigt att se några stabila mönster för omfattningen av omstarter efter reformen.

20. Universitetskanslersämbetet, 2013.

21. Skolverket, 2013e.

22. Jfr Skolverket, 2012a.

Fler fristående skolor med introduktionsprogram

Nästan var femte elev i årskurs 1 i gymnasieskolan gick hösten 2012 på ett introduktionsprogram, vilket var en något större andel än året innan. En stor andel av eleverna i årskurs 1 på introduktionsprogram 2012 hade tidigare erfarenhet av gymnasieskolan. En anledning kan vara att elever bytt mellan introduktionsprogram och börjat om i årskurs 1. Det är också viktigt att minnas att introduktionsprogram inte behöver vara organiserade i årskurser, även om eleverna är rapporterade så. Någon enstaka procent av nybörjareleverna i årskurs 1 på nationella program 2011 hade också bytt till introduktionsprogram ett år senare. Dessa elever måste ha bedömts ha haft synnerliga skäl.

Antalet elever ökade främst på språkintrouktion 2012 jämfört med året innan, varav de flesta var nybörjare i gymnasieskolan. Den totala ökningen måste således ses i relation till invandring av elever i gymnasieåldern.

Sedan Gy 2011 infördes har en större andel av eleverna på introduktionsprogram gått på fristående skolor, än andelen elever på individuellt program gjorde tidigare. Introduktionsprogram har tillkommit på väsentligt fler fristående gymnasieskolor, jämfört med antalet skolor som tidigare hade individuellt program. En möjlig bidragande orsak kan vara att en del fristående skolor kunnat anordna dessa program i sin befintliga organisation, inte minst med tanke på att andelen elever på yrkesprogram som går i fristående skolor minskat. Eleverna på yrkesprogram var också färre 2012 än föregående år, liksom den totala elevkullen. En del fristående skolor torde redan ha haft tillgång på lärare, lokaler och platser för arbetsförlagt lärande. Andelen elever på preparandutbildning i årskurs 1 ökade på fristående skolor hösten 2012 jämfört med året innan, vilket på motsvarande sätt kan ha samband med att fristående skolor även minskat sina andelar av eleverna på högskoleförberedande program.

Andelen elever i årskurs 1 på introduktionsprogram har hittills varit ett par procentenheter större än andelen elever på individuellt program tidigare. En anledning kan vara skärpta behörighetsregler till nationella program som gjort att en större andel av eleverna inte varit behöriga till de nationella programmen.

Många elever gick kvar efter ett år

Bytesmönster på olika introduktionsprogram ger en indikation på hur programmen har fungerat i förhållande till sina syften. Hälften av eleverna gick över till nationella program från preparandutbildning, och en fjärdedel gick över från detta till andra introduktionsprogram. Det sistnämnda ligger inte i linje med syftet med preparandutbildning. Möjligen har skolor, studie- och yrkesvägledare och elever haft svårt att bedöma vilka som har förutsättningar att klara kraven på preparandutbildning, dvs. att gå över till ett natio-

nell program inom ett år om inte synnerliga skäl föreligger. Kanske kan den minskade andelen av elevkullen som gick på preparandutbildning 2012 tyda på ändrade praktiker när det gäller att ta emot, rekommendera eller styra elever till detta program, liksom ändrade önskemål från elever. Uppföljningar på sikt får visa om det ligger något i detta resonemang. Skolverkets intervjustudie 2012 om introduktionsprogram gav exempel på att elever som inte klarade av att nå önskad behörighet efter ett år på preparandutbildning kunde fortsätta sina studier på individuellt alternativ.²³ Detta behöver inte innebära något misslyckande för varken eleven eller skolan. Om elever med sådant bytesmönster sedan lyckas nå den behörighet till nationella program som de önskar eller om de får stöd att justera sina framtidsplaner, kan dessa elever förhoppningsvis komma vidare till studier eller arbete.

Mer än hälften av eleverna på programinriktat individuellt val gick kvar på samma utbildning efter ett år. De övriga eleverna hade framför allt bytt till ett yrkesprogram och andelen som bytt till andra introduktionsprogram var liten. Även för detta program får framtida uppföljningar visa i vilken utsträckning det fungerar enligt sitt syfte, dvs. att eleverna ska bli antagna och ha förutsättningar att slutföra ett yrkesprogram. Både yrkesintroduktion och individuellt alternativ ska förbereda elever för studier i riktning mot ett yrkesprogram, eller för arbetslivet. Hur väl utbildningar på programmen lever upp till dessa mål kommer att visa sig först på sikt.

Nästan hälften av eleverna gick kvar på dessa introduktionsprogram efter ett år, vilket är svårt att värdera utan att känna till elevernas individuella studieplaner. Detsamma gäller för byten mellan dessa två introduktionsprogram. En viss andel byten till programinriktat individuellt val ligger i linje med hur det är tänkt att fungera, liksom byten från individuellt alternativ till preparandutbildning. Att en stor andel elever gick kvar på språkintroduktion sitt andra studieår är viktigt att följa upp och analysera inför kommande avrapporteringar. Programmet är öppet för ungdomar som nyligen har anlänt till Sverige. Avsikten med programmet är att elever så snart som deras språkkunskaper tillåter ska gå vidare till ett annat introduktionsprogram eller ett nationellt program.

Andelen elever som gjort avbrott eller studieuppehåll var större från introduktionsprogram än från nationella program bland nybörjarna i årskurs 1 från 2011, och särskilt stor från språkintroduktion. Även detta är väl värt att fortsatt följa och analysera.

23. Skolverket, 2012b.

Skolverkets slutsatser

Skolverket konstaterar att inte bara elevernas fördelning på programtyp har förändrats sedan Gy 2011 infördes, utan också utbudet av program. Det är svårt att avgöra vilka förändringar av utbudet och efterfrågan som beror på reformen, och vilka som beror på andra faktorer, t.ex. minskade elevkullar och ökad konkurrens om elever.

Utbudet av gymnasieprogram framöver påverkas av elevernas gymnasieval, eftersom huvudmän har svårt att anordna utbildningar som få elever väljer, medan det är gynnsamt att anordna program som är populära. Elevers gymnasieval påverkar därmed det kommande utbudet. Det kan uppstå såväl positiva som negativa spiraler för elevutvecklingen på olika program. Orsaker till den minskande andelen elever på yrkesprogram behöver fortsatt analyseras både nationellt, regionalt och lokalt, med hänsyn till variationen mellan programmen. En väl fungerande studie- och yrkesvägledning är viktig för att elever ska kunna ta ställning till vilka möjligheter som olika program erbjuder.

De fem introduktionsprogrammen bör inte bara jämföras med varandra, utan framöver även analyseras utifrån sina specifika syften. Att andelen elever på vissa introduktionsprogram har ökat är också särskilt viktig att följa framöver. Likaså är det viktigt att fortsatt följa upp och analysera de stora andelarna elever på programinriktat individuellt val och språkin introduktion som fanns kvar på samma program efter ett år, liksom varför andelen elever som hade gjort avbrott från språkin introduktion är särskilt stor.

Referenser

Skollagen (2010:800)

Skolverket, statistikdatabas, <http://www.jmftal.artisan.se/databas.aspx#tab-0>

Skolverket, 2008, *Skolverkets lägesbedömning*

Skolverket, 2010, *Konkurrensen om eleverna. Kommunernas hantering av minskande gymnasiekullar och en växande skolmarknad*. Rapport 346

Skolverket, 2011, *Skolmarknadens geografi. Om gymnasieelevers pendling på lokala och regionala skolmarknader*. En fördjupning

Skolverket, 2012a, *Börja om på nytt program i gymnasieskolan. Statistik och elevröster*. Rapport 376

Skolverket, 2012, *Delrapportering av uppdrag om gymnasieskolreformens lokala förankring – Introduktionsprogrammen, 2012, U2012/3589/S*

Skolverket, 2012c, *PM: Skolor och elever i gymnasieskolan, läsåret 2011/12*

Skolverket, 2013a, *Det svåra valet. Elevers val av utbildning på olika slags gymnasiemarknader*. Rapport 394

Skolverket, 2013b, *Elever per programtyp och program*. Rapport 395

Skolverket, 2013c, *PM: Skolor och elever i gymnasieskolan, läsåret 2012/13*

Skolverket, 2013d, *Redovisning av uppdrag om Skolverkets samverkan med de nationella programråden för yrkesprogrammen i gymnasieskolan*. Dnr 2013:70

Skolverket, 2013e, *Skolverkets lägesbedömning*

Skolverket, 2013f, *Tillgången på yrkeslärare*. Rapport 396

Skolverket, 2013g, *Utvecklingen av lärlingsutbildningen*. Rapport 397

Universitetskanslersämbetet, 2013, *Betydande minskning av antalet helårsstudenter 2012*, statistisk analys

Bilaga

Uppdraget

”Skolverket ska löpande följa upp och analysera den reformerade gymnasieskolan som har startat hösten 2011, bl.a. med statistik över söktryck till olika program samt genomströmningen i gymnasieskolan. I redovisningen ska introduktionsprogrammen och det kommunala informationsansvaret särskilt belysas, liksom utvecklingen när det gäller omfattning och kvalitet för det arbetsplatsförlagda lärandet och kvaliteten i gymnasial lärlingsutbildning. I syfte att kunna tillhandahålla en aktuell och sammanhållen bild av utvecklingen i de olika nationella programmen ska Skolverket även löpande följa upp respektive program. Vad gäller yrkesutbildning bör den programvisa uppföljningen bl.a. omfatta tillgången på platser för arbetsplatsförlagt lärande, i vilken utsträckning eleverna erhållit grundläggande behörighet till högre utbildning, tillgång till yrkeslärare samt elevernas etablering på arbetsmarknaden. Redovisningen ska, där så är möjligt, fördelas på lärlingar och elever som gör en i huvudsak skolförlagd utbildning. Uppdraget ska redovisas årligen till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 1 oktober.”

SKOLVERKET'S REGLERINGSBREV 2013

Denna kortversion sammanfattar resultaten och diskussionen i rapporten *Elever per programtyp och program*. Rapporten ingår i redovisningen av Skolverkets uppdrag att följa upp och analysera den reformerade gymnasieskolan, Gy 2011. Rapporten och kortversionen beskriver olika programtyper och program utifrån Skolverkets statistik. Programtyperna är yrkesprogram, högskoleförberedande program och introduktionsprogram.

Hur fördelade sig eleverna i årskurs 1 på olika programtyper och program hösten 2012? Vilken var elevsammansättningen? Hur många skolor fanns det med de olika programmen? Hur stor andel av eleverna hade bytt program eller avbrutit sina gymnasiestudier efter ett år? Detta är frågor som rapporten och kortversionen besvarar.

Rapporten och kortversionen innehåller jämförelser med hur det var innan gymnasieskolan reformerades. De vänder sig till politiker och tjänstemän på nationell och lokal nivå, samt till andra som är intresserade av utvecklingen i den reformerade gymnasieskolan.

Skolverket

www.skolverket.se